

Мила Б. Бељански
Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет у Сомбору
Слободан Б. Бељански
ОШ „Братство-јединство“, Сомбор

УДК: 37.064.3-057.87
303.682
Оригинални научни рад
Примљен: 2. август 2014.
Прихваћен: 17. октобар 2014.

КОРЕЛАТИ СОЦИОМЕТРИЈСКОГ СТАТУСА КОД УЧЕНИКА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Апстракт: Социометријски статус је један од најчешће коришћених, а по неким ауторима и један од најважнијих, показатеља положаја ученика у групи вршњака. Овим истраживањем желели смо да дођемо до сазнања да ли је социометријски статус ученика повезан са социоекономским статусом родитеља, као и полом и школским успехом ученика. Узорак чини укупно 127 ученика ОШ који су попунили социометријски упитник. Резултати анализе показују да је прихваћеност у групи вршњака и висок социометријски статус у директној вези са високим школским постигнућем код ученика основне школе. Са друге стране, овим истраживањем је указано да на социометријски статус ученика не утиче социоекономски статус родитеља, осим занимања мајки где се показала статистички значајна разлика и значајна веза. Свакако, приликом креирања програма и рада са децом која имају проблем у социјалним односима налази оваквих и сличних истраживања добијају на значају.

Кључне речи: социометријски статус, социоекономски статус, ученика, социјални односи.

УВОД

Ако је колективни живот и рад један од најбољих начина за изграђивање позитивних интерперсоналних односа, онда у школи, односно одељењу, треба стварати такве услове за рад и живот ученика који би на најоптималнији начин омогућавали успешан развој оних друштвено-моралних вредности које ће утицати и на развој појединца и на развој колектива. Међутим не прихватају сви ученици школски колектив на исти начин. Неки се лакше укључују у њега, а неки теже. У интеракцијским интерперсоналним односима у васпитно-образовном процесу ученици заузимају различите положаје, а крећу се у границама равноправности, доминације и подређености. Није непозната чињеница да поједини ученици који не успевају да се укључе у

одељење слабије напредују и у учењу. Последице таквог стања не носе само они, већ често, и разред као целина.

Многи истраживачи су дошли до потврђених закључака да социоекономски статус породице утиче на котирање положаја ученика у одељењу. То је само један од узрока битних за (не)прихватање ученика као друга, а и зна се из свакодневног живота да „емотивна припадност“ тј. пријатељство је једна од битних људских покретачких снага.

Недостатак пријатеља и/или низак степен социјалне прихваћености од стране вршњака обезбеђује основу за појаву извесне неадекватности у развоју личности. Нека истаживања (Youniss 1980; Asher and Gottman 1984) су показала да 5 до 10 процената деце основношколског узраста не именује ниједног пријатеља из свог одељења. Ово се може сматрати прилично великим бројем деце ако се има у виду да многи наставници сматрају унапређивање социјалног развоја једним од својих примарних задатака. Многи сматрају да ће свако дете које има проблема са блиским пријатељима имати проблема и у другим подручјима живота. Ово је можда претерана тврдња јер не дозвољава могућност компензације која може произаћи из других нивоа или типова дружења. Ипак, искуство нас учи да су многе невоље и проблеми имали већу тежину управо због недостатка блиских пријатељских веза или због неспособности да се успоставе и одрже пријатељски односи (Крњајић 1990).

Клима у којој се интерперсонални односи догађају такође је значајна компонента за развој пријатељских односа и за социометријски статус. Срдачна, топла и охрабрујућа клима има неупоредиво већи утицај од хладне, потцењујуће атмосфере (Youniss 1980). Зато се наставници и сви други који раде са младима у школи могу сматрати најодговорнијим за развој позитивне атмосфере у одељењу. Из наведеног не би требало извести закључак да су вршњачки односи идилични и да се успостављају и развијају у бесконфликтним ситуацијама.

Проблем који је привукао посебну пажњу многих социометричара био је однос између социометријског статуса и неких психо-социјалних карактеристика личности. Од психо-социјалних фактора најчешће су довођени у везу са социометријским статусом: интелигенција, црте личности, социоекономски статус, школски успех, ставови, интересовања, физичка близина, спољашњи изглед, итд. И поред теоријско-методолошких разлика, како у приступу проблему, тако и у добијеним резултатима, за сва ова истраживања (Youniss 1980; Asher, S. R. and Gottman J. M. 1984; Милошевић 2011) карактеристично је да су полазила од једне опште и заједничке претпоставке, тј. уверења да између ових варијабли постоји значајна повезаност. Наравно, због природе нашег проблема, као и због наших потреба и обима овог истаживања, варијабле које смо ми проучавали биле су усмерене на повезаност социометријског

статуса са једне стране и социоекономског статуса, пола и школског успеха са друге стране.

Социоекономски статус и васпитни однос родитеља према деци дуго времена заокупља пажњу истраживача и аутора, те је утврђено да родитељи нижег социоекономског статуса примењују већи степен строгости у васпитању своје деце објашњавајући да су нестрпљиви да им деца постигну успех и да имају велику жељу да их деца престигну и постану успешнија да би допринели угледу породице (Pašalić Kreso 2012).

Обележја студија које смо навели а које се баве социометријски мереном прихваћеношћу јесте усмереност на карактеристике субјеката високог и ниског социометријског статуса. Друга битна карактеристика ових истраживања је да се скоро искључиво баве утврђивањем чиниоца или корелата социометријског статуса. Другим речима, основна методолошка карактеристика је изучавање корелационих веза између социометријског статуса и многобројних психосоцијалних карактеристика деце и омладине.

МЕТОДОЛОШКИ ДЕО

На узрок социометријског статуса утичу многи фактори али у овом истраживању смо желели да испитамо повезаност социоекономског фактора на развијање односа у одељењу. Стога, нас занима да утврдимо утицај социоекономског статуса родитеља на социометријски статус ученика као и разматрање повезаности пола и школског успеха ученика основне школе, а све са *циљем* поређења ученика са високим социометријским статусом и ученика са ниским социометријским статусом у односу на социоекономски статус родитеља, пол и школски успех ученика.

Имајући у виду резултате досадашњих истраживања, може се поставити генерална хипотеза: *Претпоставља се да постоји позитивна повезаност између социометријског статуса ученика и социоекономског статуса родитеља.*

На основу генералне хипотезе могу се поставити две појединачне хипотезе:

- Високи социометријски статус ученика зависиће од социоекономског статуса родитеља;
- Позитивна веза између социометријског статуса ученика задржаће свој основни смер деловања и када се уведу варијабле као што су пол и успех (девојчице имају виши социометријски статус од дечака).

У овом истраживању је коришћена *метода* систематског неексперименталног посматрања, односно дескриптивна метода уз

социометријско анкетање и социометријски упитник (анкета) као *инструмент* који је коришћен у овом истраживању.

Истраживањем је обухваћено укупно 127 ученика четвртог и шестог разреда једне основне школе у Сомбору.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати до којих се дошло у овом истраживању заснивају се на подацима добијеним од ученика основне школе. Укупан узорак чинио је 127 ученика (то је узраст од 9 до 12 година). Социометријске матрице биле су основа за интерпретацију резултата и основа за израчунавање индивидуалних и групних индекса (индекс групне тензије, индекс групне кохезије, индекс социјалног статуса, индекс одбацивања и индекс прихватања). Ученици су подељени у две групе (НСС – низак социјални статус и ВСС – висок социјални статус). Критеријум за поделу ученика у ове две групе је била аритметичка средина Индекса социјалног статуса (ИСС – показује положај појединца у групи одређен ставовима осталих чланова групе према њему) за узорак у целини који је износио 0,02, те су испитаници са ИСС испод 0,02 припали првој а испитаници са ИСС изнад 0,02 другој групи. Социометријским упитником издвојено је 56 ученика који имају ниски социометријски статус и 71 ученик чија је аритметичка средина била већа од 0.02, тј. ти ученици су издвојени као ученици са високим социометријским статусом (ВСС).

Током даљег истраживања, испитивана је разлика између ове две групе ученика у следећим варијаблама: социоекономски статус, пол и школски успех. На основу добијених резултата могу се извести следећи закључци:

Не постоји позитивна повезаност између социометријског статуса ученика и социоекономског статуса родитеља. Узрок највероватније треба тражити у самом узорку који броји мало испитаника (127), па се на основу њега не могу извести генерализације које би потврдиле хипотезу. Један од узрока непотврђености хипотезе је што су образовање и занимање родитеља подељени у пет категорија, па и сами ученици у две категорије (НСС и ВСС), чак и тај релативно добар узорак (што се тиче величине), распршио се у толико много категорија. Тако се дешавало да у оквиру одређене категорије добијемо свега неколико ученика, а њих неколико не могу се сматрати репрезентативним да би доказали одређену хипотезу.

Узорак представљају ученици од 9 до 12 година старости, узраст који тада, у том периоду, мења своје социјално понашање – где је оријентација детета са себе усмерена на групу вршњака. Тада деца, у том узрасту постају способна за сарадњу и кооперацију. Међутим, ипак деца на овом узрасту немају развијену свест о социјалним разликама (јер се тек на овом узрасту појављује свест о другим људима са којима треба знати сарађивати), немају

нити развијене предрасуде нити развијен систем вредности ни систем ставова. Многа истраживања која су рађена на ову тему (Смиљанић-Чолановић 1973; Крњајић 2002; Милошевић 2011) као испитанике су узимали адолесценте, код којих постоји развијена свест о социјалним разликама и самим тим су потврђивали хипотезу да постоји позитивна повезаност између социометријског статуса ученика и социоекономског положаја родитеља. Истраживање које је извршио С. Крњајић (1981) сведочи о чињеници да адолесценти и одрасли имају тенденцију да бирају пријатеље међу оним особама које припадају истом или вишем социоекономском статусу.

Из табеле 1. може се закључити да једино у односу на занимање мајки постоји статистички значајна разлика у дистрибуцији ученика (што сведочи добијени хи-квадрат – 8.07). Постоји претпоставка за овакву дистрибуцију података. Наиме, мајке које имају атрактивнија занимања и које су кроз професију испуниле себе као личност, позитивније утичу на децу и посвећују више времена својој деци (ако не више онда свакако квалитетније), за разлику од мајки деце са ниским социоекономским статусом – које раде по сменама, немају времена за њих, итд.

Табела 1. Дистрибуција ученика према занимању њихових мајки

	НСС		ВСС	
	f	%	f	%
1. категорија	18	30.4	3	3.6
2. категорија	16	26.1	28	32.1
3. категорија	22	43.5	36	57.1
4. категорија	-	-	4	7.1
у к у п н о	56	100	71	100

Хи-квадрат =8.07 df=3 p=.04

Досада су истраживања показала велики утицај мајки на интелектуални развој детета. Ниво образовања мајке високо корелира са њеним васпитно-образовним вредностима (0.81) док њене васпитно-образовне вредности позитивно корелирају са временом која мајка проведе читајући деци (0.49) а нешто нижа корелација је утврђена са занимањем мајке (0.36). Васпитно-образовне вредности мајке су у позитивној корелацији са интелектуалним нивоом детета (0.71), а такође и други фактори позитивно утичу на интелектуални развој детета али у много мањој корелацији (Bukatko & Daehler 1992: 392).

Резултати нашег истраживања доводе до закључка да социоекономски статус није битан фактор који утиче на социометријски статус ученика. Претпоставља се да он утиче у малој мери, јер уопште у свету важи незванично

правило „свој са својим“, али се не одражава на дечја пријатељства, барем не на том узрасту.

У нашем истраживању смо испитивали повезаност школског успеха и пола ученика са социометријским статусом. Корелације за сваку од њих рачунали смо посебно и дошли смо до следећих резултата: Успех ученика је у значајној мери повезан са социометријским статусом ученика. Овим закључком се потврдила хипотеза да постоји позитивна веза између социометријског статуса и успеха ученика.

Ученици са високим социометријским статусом постигли су значајно бољи *школски успех* него ученици ниског социометријског статуса. Међу ученицима са високим социометријским статусом нема ни једног са недовољним, довољним нити добрим успехом, док међу ученицима са ниским социометријским статусом нема недовољних али има довољних 4.3%, а добрих има у значајној мери 39.1%. За успех који ученици постижу у школи од изузетног значаја су индивидуалне карактеристике (интелигенција, црте личности, пол, узраст, интересовања, социјалне вештине, итд.) Овим обележјима придодаје се, често, дуга листа спољашњих утицаја (наставни стил, утицај вршњачке групе, очекивања родитеља, социоекономски статус, итд.). Стога су индивидуалне особине и услови у којима се одвија дечји развој фактори који у значајној мери утичу на школско постигнуће.

Добијени налаз упућује да је школски успех један од најзначајнијих фактора који утиче на процес међусобног бирања. Свакако да налази претходних истраживања говоре исто тако да је школски успех значајна варијабла без обзира на узраст (Спасеновић 2008). Истовремено, школски успех је најцењенији критеријум током целокупног школовања, како од стране наставника и родитеља, тако и од друштвене заједнице. Самим тим се доказује да и сами ученици школски успех узимају као битан одређивач у процесу међусобног бирања. Свакако из свакодневног искуства, можемо се присетити колико су популарна деца која су одлична, у њима као да се остварује узор у неким својим тежњама. Томе су највероватније најсклонија деца нижег школског узраста. Нека наша претпоставка зашто је то тако, може се повезати и са високим социоекономским статусом. Наиме, успешнији родитељи тј. родитељи који имају виши социоекономски статус више очекују од деце, више се њима баве, квалитетније раде са њима и усмеравају их, одрастају у стимулативнијем окружењу, па самим тим постижу бољи успех, бирају су у одељењу и имају виши социометријски статус. То је претпоставка индиректне повезаности социоекономског и социометријског статуса ученика и родитеља, а преко школског успеха.

Ни код пола нису пронађене статистички значајне разлике између ученика са високим и ученика са ниским социометријским статусом. Овим

истраживањем уочено је да су и девојчице и дечаки подједнако (не)популарни у оквиру свог одељенског колектива.

Недовољна убедљивост статистичких параметата довела нас је до хипотезе да објашњење оваквих резултата треба тражити у вишефакторској условљености социометријског статуса. Другим речима, пол ученика удружен са неким другим факторима (на пример, добар школски успех, висок социоекономски статус, итд.) највероватније условљавају висок социометријски статус. Хипотеза се чини прихватљивом и због чињенице да и ученици ниског социометријског статуса имају подједнако распоређене скорове и у категорији дечака и у категорији девојчица, али зато не поседују у довољној мери, на пример, добар школски успех. Исто тако, разлог ове неповезаности варијабли можемо потражити и у чињеници да се деца налазе у том узрасном периоду када је карактеристично хомосексуално дружење и бирање пријатеља које воле на основу сопственог пола, а исто тако одбацавање супротног пола. Самим тим пошто имамо подједнак број и дечака (64) и девојчица (63), имамо међу половима приближно исти број привлачења и одбијања (девојчице бирају свој пол, а одбацују дечаке и обратно).

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Овим истраживањем није обухваћен ни део овог проблема, нити су исцрпљене све могућности приступа истом. Свакако било би занимљиво проверити на ком се то узрасту јавља свест о социјалном статусу и када он почиње да буде значајан чинилац социометријског статуса. Исто тако, ваљало би испитати који то чиниоци, осим школског успеха, утичу на социометријски статус на овом узрасту. Наша претпоставка је да на овом узрасту можда више утичу скотоми (да ли поједини ученици носе одређена помагала, затим да ли имају нека посебна физичка обележја), физички изглед у целини итд.

Са друге стране, овим истраживањем је указано да социометријски статус ученика није повезан са социоекономским статусом родитеља, осим занимања мајки где се показала статистички значајна разлика и значајна веза. С тим у вези, може се закључити да деца која постижу бољи успех у школи и имају висок социометријски статус истовремено имају мајке које високо цене образовање и имају високе аспирације за даље школовање своје деце, као и занимања којима су задовољне.

Дакле, прихваћеност у групи вршњака и висок социометријски статус је у директној вези са високим школским постигнућем што се тиче ученика основне школе. Приликом решавања проблема са којима се суочавају ученици на плану интерперсоналних односа треба имати у виду социометријски статус ученика у вршњачкој групи, који може бити последица школског успеха. То свакако може бити путоказ при креирању програма намењених побољшању

социометријског статуса непопуларне деце у школи као и рада са ученицима која имају проблем у социјалним односима.

ЛИТЕРАТУРА

Asher, Gottman (1984): S. R. Asher and J. M. Gottman, *The Development of children's friendship*, Cambridge: Cambridge University Press.

Bukatko, Daehler (1992): D. Bukatko & M. W. Daehler, *Child development, A topical Aproach*, Houghton Mifflin Co, Boston, Toronto.

Крњајић (1981): С. Крњајић, *Социометријски сјааиус ученика*, Београд: Институт за педагошка истраживања.

Крњајић (2004): С. Крњајић, *Социјално йонашање ученика*, Београд: Институт за педагошка истраживања.

Милошевић (2011): Н. Милошевић, *Породица и социјално понашање деце*. У: Јевтић Б. и Кнежевић-Флорић О., *Изазови социјално-йедайошке гелайносйи*, 135–148. Ниш: Филозофски факултет.

Рађалић (2012): Kreso, A. Рађалић, *Koordinate obiteljskog odgoja*, Sarajevo, Filozofski fakultet.

Смиљнић-Чолановић (1973): В. Смиљнић-Чолановић, *Социометрија и исйиййивање социјалне йерцеййије*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Спасеновић (2008): В. Спасеновић, *Вршњачки односи и школски усйех*, Београд: Институт за педагошка истраживања.

Steinberg, Mounts (1989): L. J. D. Elmen Steinberg and N. S. Mounts, *Autoritative parenting, psychosocial maturity and academic success among adolescent*, Vol. 60, No. 6, 1424–1436.

Youniss (1980): J. Youniss, *Parents and peers in social development*, Chicago, University of Chicago Press, доступно на www.books.google.rs (посећено 12. 3. 2011).

Mila B. Beljanski
University of Novi Sad
Faculty of Education in Sombor
Slobodan B. Beljanski
Elementary school “Bratstvo-jedinstvo”, Sombor

CORRELATES OF THE SOCIOMETRIC STATUS WITH ELEMENTARY SCHOOL PUPILS

Summary: Sociometric status is one of the most frequently used – and according to certain authors – the most significant indicator of the students’ status in the peer group. This research aimed to show whether the sociometric status of the student can be influenced by the socioeconomic status of the parent, gender and school achievements. The sample was consisted of 127 elementary school students who completed the sociometric questionnaire. The analysis results indicate that the acceptance in the peer group and high sociometric status are directly related to academic achievement with the elementary school students. On the other hand, this research has shown that sociometric status of the student is not influenced by the socio-economic status of the parent, apart from the profession of mothers, where a significant difference and statistical correlation were found. Indeed, when creating programmes and working with children who have problems in social relationships, the results of researches such as this can prove relevant.

Key words: sociometric status, socio-economic status, student, social relationships.